

PRESA STUDENȚEASCĂ ROMÂNEASCĂ, ÎNTRE INSTRUMENT PEDAGOGIC ȘI MEDIU ALTERNATIV

MARIUS-ADRIAN HAZAPARU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
adrian.hazaparu@uaic.ro

IONUȚ TEODERAȘCU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
teoderascu.ionut@gmail.com

Title: “Romanian Student Media as Pedagogical Tools and Sites for Alternative Journalism”

Abstract: Although enjoying a history that spans more than 160 years, Romanian student media have not been researched extensively at all. The few existing studies combine a monographic approach to the phenomenon with various oral histories, as one particular way to reconstruct a past that has been frequently neglected. The present paper is an attempt to analyse student media outlets by showcasing its identification either as a pedagogical tool or as a form of alternative press, with a particular emphasis on the current Romanian student media outlets. In order to fulfil our two-folded objective (to extract both quantitative and qualitative data), we used qualitative survey research. The main results reveal that print projects (a total of 15) are still the most numerous among student media outlets, followed by six online journalistic projects, five radio stations and four TV stations. Generally, these serve as pedagogical tools due to the co-optation in the editorial teams of professors who act as supervisors and mentors. In comparison to the student reviews from the communist period or previous, the (self-) identification with alternative media is, with few notable exceptions, rather weak.

Keywords: *student; journalism school; Romania; mass media; alternative journalism;*

I. Definiții și cadru conceptual

O primă încercare de definire a presei studențești găsim în lucrarea *Din istoria studențimii române. Presa studențească (1851-1978)*: „Prin presă studențească am înțeles acele periodice scrise și editate de studenți, prin care aceștia își exprimau atitudinea față de principalele probleme economice, sociale, politice și culturale cu care se confruntă poporul român, precum și față de condițiile de muncă și de viață studențească”¹. Raportându-ne însă la peisajul actual al mass-media, putem

¹ Maria Totu et. al., *Din istoria studențimii române. Presa studențească (1851-1978)*, Universitatea din București, București, 1979, p. 4.

spune că prin presă studențească înțelegem toate acele produse media realizate de studenți, incluzând aici ziare sau reviste tipărite, publicații web sau alt conținut jurnalistic online, precum și conținut audio-vizual. De asemenea, pentru presa studențească actuală se impun noi delimitări și în privința publicului-țintă și a ofertei editoriale: se adresează în special comunității academice (studenți și cadre didactice deopotrivă), tratând teme și subiecte de interes specifice. Mai mult, această interpretare a presei studențești ca fenomen minor prin raportare la tabloul general al mass-media, există și cu privire la publicațiile studențești dinainte de 1989, interpretare justificată de faptul că acestea vizau un public restrâns, nu se bucurau de distribuție națională² și evitau să se angajeze politic³.

I. 1. Publicațiile studențești și învățarea experiențială

Rachele Kanigel, profesor de jurnalism la Universitatea San Francisco din Statele Unite ale Americii, stabilește patru roluri fundamentale pe care un ziar sau o revistă studențească ar trebui să le îndeplinească, însă misiunile enumerate de autoare ar putea fi extinse cu ușurință și asupra celorlalte forme de presă studențească – presă online, radio și televiziune. Astfel, presa studențească ar trebui să se constituie într-un fel de „registru” în care sunt notate aspecte din viața studențească, urmărind în același timp să informeze publicul cu privire la noutățile din campus, din universitate sau din alte medii studențești. Aceasta ar trebui să exploateze și subiecte științifice, să relateze despre evenimentele sportive, educative și sociale care îi interesează, în primul rând, pe studenți⁴. Cu alte cuvinte, Kanigel folosește pentru presa studențească două metafore des invocate pentru a sugera rolul mass-media în general, aceea de „ogindă” a comunității pe care o deservește⁵ și de „câine de pază” (*watchdog*) pentru ceea ce se întâmplă în mediul academic. Conform autoarei, spațiul universitar nu este lipsit de acte de corupție și, prin urmare, presa studențească poate fi uneori singura „voce” care poate relata despre încălcarea legii din instituțiile de învățământ superior. O altă ipostază pentru presa studențească este aceea de forum în care tinerii să poată dezbate diverse probleme și teme de interes comun. Dincolo de rolurile de până acum, presei studențești îi revine și o misiune pedagogică, reprezentând un mediu propice de învățare și de aprofundare a cunoștințelor ce țin de jurnalism. Într-o lucrare despre publicațiile studențești, David Bockino consideră că la baza unui astfel de model pedagogic

² Vezi Sorin Bocancea (coord.), *De la presa studențească în comunism la presa postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2014, p. 19; Doru Tompea, „Presa studențească în comunism. Exerciții de libertate”, în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*, p. 150.

³ Vezi Mihai Tatulici, „Despre felul în care făceam presă în comunism și despre felul în care am făcut-o în așa-zisa democrație”, în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*, p. 40; Doru Tompea, *ibidem*, p. 134, p. 154; Petru Andea, „Revista *Forum Studențesc* din Timișoara”, în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*, p. 227.

⁴ Rachele Kanigel, *The Student Newspaper Surviving Guide*, ediția a doua, Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex, 2011.

⁵ Melvin Mencher, *News Reporting and Writing*, ediția a XII-a, McGraw-Hill, New York, 2011.

stă teoria învățării experiențiale⁶, elaborată de David Kolb în 1984. Acesta atrage atenția asupra faptului că învățarea experiențială este de multe ori prost înțeleasă, fiind definită ca set de instrumente și tehnici menite să ofere experiențe educaționale celor care se află într-un proces de învățare⁷. În realitate, teoria se sprijină pe șase principii împărtășite de mai mulți cercetători în domeniul învățării și dezvoltării umane, printre figurile proeminente numărându-se John Dewey, Kurt Lewin, Jean Piaget, William James, Carl Jung, Paulo Freire și Carl Roger. Organizarea școlilor de presă după acest „model holistic al procesului de învățare experiențială”⁸ ar presupune asumarea celor șase principii pe care le prezentăm aici *in nuce*: 1) învățarea e cel mai bine înțeleasă ca proces, și nu în termeni de rezultate obținute, ce presupune implicarea cât mai eficientă a studenților în asimilarea informației și oferirea de feedback cu privire la eficiența eforturilor lor de învățare; 2) întreg procesul de învățare e un proces de reînvățare ce își propune să scoată la iveală credințele și opiniile studenților pentru ca acestea să poată fi evaluate, testate și integrate într-un set nou de idei, mai rafinate; 3) învățarea impune soluționarea conflictelor dintre moduri dialectal opuse de adaptare la lume, cei care învață fiind forțați, în acest proces, să oscileze între moduri opuse de acțiune, gândire și simțire; 4) învățarea e un proces holistic de adaptare la lume, implicând întreaga ființă și funcționarea integrată a rațiunii, simțirii, percepției și acțiunii; 5) învățarea este produsul unor tranzacții sinergetice între individ și mediu înconjurător ce se derulează în cadrul unui proces de adăugare de noi experiențe la conceptele deja existente și de adaptare a acestor concepte la noile experiențe; 6) învățarea este un proces prin care cunoașterea socială este creată și recreată la nivelul cunoașterii personale a celui care învață, prin opoziție cu modelul transmiterii de cunoștințe din practica educațională tradițională⁹.

I. 2. Presa studențească ca mediu alternativ

Plecând de la mai multe studii ce analizează relația dintre societate, mass-media și ideologie¹⁰, Sonia Aide Corona Sánchez propune o interpretare a presei studențești ca mediu alternativ prin raportare atât la presa realizată de

⁶ Vezi David Bockino, „Preparatory Journalism: The College Newspaper as a Pedagogical Tool”, *Journalism & Mass Communication Educator*, vol. 73, nr. 1, 2018, pp. 67-82. Online: <https://doi.org/10.1177/1077695816687608>

⁷ Alice Y. Kolb și David A. Kolb, „Learning styles and learning spaces: enhancing experiential learning in Higher Education”, *Academy of Management Learning & Education*, vol. 4, Nr. 2, 2005, p. 193.

⁸ Vezi David A., Kolb *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*, New Jersey, Prentice-Hall, 1984. Online: <https://www.jstor.org/stable/40214287>.

⁹ Alice Y. Kolb și David A. Kolb, *art. cit.*, p. 194.

¹⁰ Máximo Simpson Grinberg, „Comunicación alternativa y democracia entre la «Vanguardia» y la teoría de la dependencia”, *Nueva Sociedad*, 71, martie-aprilie, pp. 31-42. Disponibil online la adresa http://nuso.org/media/articles/downloads/1152_1.pdf; Louis Althusser, *Ideología y aparatos ideológicos del Estado. Freud y Lacan*, Editura Nueva Visión, Buenos Aires, 1988. Disponibil online la adresa <http://www.philosophia.cl/biblioteca/Althusser/ideologicosalth.pdf>; Tanni Haas, „Alternative media, public journalism and the pursuit of democratization”, *Journalism Studies* 5, 2004, pp. 115-121.

profioniști, cât și la mediul universitar, ca parte a sistemului de învățământ. Conceptul de mediu alternativ nu e nou, primele dezbateri mai ample privind definirea sa datând din anii '70-'80. Pe scurt, un mediu alternativ este definit ca mediu ce promovează valori distincte de cele cultivate de mass-media convențională¹¹. Deși considerate de multe ori un „antidot la structurile capitaliste transnaționale”¹², mediile alternative pot apărea și în alte tipuri de societate ca opțiune la discursul dominant în contexte caracterizate de existența unor sectoare privilegiate ce dețin puterea politică, economică și culturală, de la sistemul partidului unic și al economiei statalizate până la regimurile capitaliste ale democrațiilor parlamentare și la dictaturile militare¹³.

Toate instituțiile, publice sau private, care, pentru funcționarea lor și exercitarea puterii lor culturale, politice sau economice se sprijină pe ideologia dominantă dintr-o societate fac parte din ceea ce Althusser numea „aparatură ideologică de stat”, autorul incluzând aici, printre altele, școala, biserica ori familia. Folosind perspectiva adusă în discuție de Althusser și integrând instituțiile de învățământ superior în „aparatură ideologică de stat”, studenții se află și ei prinși în vârtejul ideologiei dominante și sub puterea culturală a clasei dominante, ceea ce-i va face să caute să reacționeze la acest sistem hegemonic prin instrumente care le sunt la îndemână, unul dintre acestea fiind presa studențească. Prin urmare, o redacție de studenți aflați în interiorul unui aparat ideologic de stat, ar putea deveni un mijloc de comunicare alternativ, în accepțiunea convenită în prezentul articol, adică adoptând o viziune critică la adresa ideologiei dominante și informând comunitatea academică despre acele aspecte pe care instituția de învățământ nu le-ar aborda în mod direct¹⁴. Un mediu de comunicare alternativ nu e însă adversativ doar în raport cu ideologia dominantă, ci și în raport cu mass-media tradițională. Cu alte cuvinte, presa alternativă încearcă să-și organizeze agenda promovând acele subiecte care lipsesc, uneori deliberat, altele din cauză că pur și simplu sunt ignorate, de pe agenda instituțiilor publice, a corporațiilor sau a presei *mainstream*. Fuchs și Sandoval¹⁵ prezintă caracteristicile media alternative *ideale* comparându-le cu media capitaliste în funcție de produs, conținut și actorii implicați. Astfel, în mass-media capitaliste produsul este o marfă, conținutul e de multe ori ideologic, reiterând perspective reduționiste și diverse prejudecăți existente la nivelul societății, practicându-se și o formă de cenzură economică, date fiind relațiile comerciale cu diverși agenți economici. În privința actorilor implicați, presa capitalistă trasează o distincție clară între consumatori (numeroși)

¹¹ Sonia Aide Corona Sánchez, *Análisis de periódicos estudiantiles norteamericanos: Prácticas editoriales exitosas y recomendaciones para periódicos estudiantiles mexicanos*, Cholula, Puebla, México, 2008, pp. 44. Online: http://catarina.udlap.mx/u_dl_a/tales/documentos/lco/corona_s_sa/.

¹² Vezi Máximo Simpson Grinberg, *art. cit.*, 1984.

¹³ Vezi Máximo Simpson Grinberg, *art. cit.*, 1984.

¹⁴ Sonia Aide Corona Sánchez, *op. cit.*, p. 59.

¹⁵ Fuchs, Christian, Sandoval, Marisol, „The Political Economy of Capitalist and Alternative Social Media”, în Chris Atton (ed.), *The Routledge Companion to Alternative and Community Media*, London, Routledge, 2015, p. 167.

și producători (reduși numeric). Prin contrast, în cazul media alternative *ideale*, produsul e unul non-comercial, conținutul e unul critic la adresa ideologiei dominante, atât consumatorii, cât și producătorii acestor produse cultivând la rândul lor atitudini critice.

Analizând caracteristicile presei studențești și pe cele ale mediului alternativ, vom observa similarități ce sugerează că presa studențească poate fi văzută în această ipostază. Finanțarea presei studențești, sub formele sale variate, se face în general prin intermediul instituțiilor de învățământ superior, prin publicitate, taxe și/ sau donații¹⁶, ceea ce înseamnă că bugetul pe care îl au redacțiile este unul limitat. De altfel, John D. H. Downing atrăgea atenția asupra faptului că de multe ori proiectele jurnalistice alternative dispun de investiții minime, de un buget scăzut, caracterizându-se prin subfinanțare sau chiar lipsa totală a finanțării¹⁷, ceea ce justifică și instabilitatea acestora privind periodicitatea. Pentru Tim O'Sullivan *et al.*, presa alternativă are două caracteristici fundamentale care o deosebește de presa *mainstream*: (1) implică un proces democratic/ colectiv și (2) un angajament față de inovare sau experimentare în formă și/sau conținut¹⁸.

În sfârșit, semnalăm existența unui catalog online, *Alternatives in Print* – <http://directory.libraryjuicepress.com>, al publicațiilor alternative, ce include cărți, broșuri, ziare și reviste care respectă trei criterii de indexare: preocuparea pentru schimbul de idei, și nu obținerea de profit; orientarea spre responsabilitate socială sau expresie artistică sau, de obicei, o împletire a celor două; autodefinirea ca produs media alternativ¹⁹. Nu vom aduce în discuție slăbiciunile pe care le au cele trei criterii, însă o prezentare detaliată a acestora și a problemelor pe care le ridică o găsim în volumul *Alternative Media*²⁰.

II. Presa studențească din spațiul românesc

II. 1. Presa studențească în perioada 1851-1945

Putem vorbi de presa studențească românească chiar înainte de înființarea primei universități moderne de la noi, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași: studenții români aflați la studiu în Paris editau, în anul 1851, publicația *Junimea română*. Tinerii scriau atât despre condițiile din cămine, cantine și universități, cât și despre starea socială, politică și economică de pe teritoriul românesc. În perioada 1851-1945, s-au tipărit peste 40 de reviste studențești românești în care erau promovate idei precum apărarea drepturilor țărânimii, dezvoltarea democratică a

¹⁶ Vezi Allie Grasgreen, „Who Will Pay for the Paper?”, *Inside Higher Ed*. Articol disponibil online la <https://www.insidehighered.com/news/2013/04/26/college-newspapers-turn-student-fees-funding>.

¹⁷ John D. H. Downing, „Uncommunicative partners: social movement media analysis and radical educators”, *MATRIZES*, São Paulo (Brazil), vol. 3, nr. 2, 2010, p. 54. DOI: <https://doi.org/10.11606/issn.1982-8160.v3i2p51-61>. Disponibil online la adresa: <http://www.revistas.usp.br/matrizes/article/view/38258>.

¹⁸ O'Sullivan, Tim *et al.*, *Key concepts in communication and cultural studies*, Routledge, London, 1994, p. 15.

¹⁹ Atton, Chris, *Alternative media*, Sage Publications, London, 2002, p. 13.

²⁰ *Ibidem*, pp. 7-31.

României, alungarea fascismului, lupta pentru unitate și independență națională etc. Multe dintre publicații apăreau pentru scurte perioade de timp, de câteva luni sau cel mult un an²¹. Ca orientare, acestea pot fi grupate în (a) publicații dedicate preponderent comunităților studențești și intereselor acestora, (b) publicații dedicate preponderent activității politice și (c) publicații preponderent cultural-științifice. Menționăm că am folosit eticheta „preponderent” pentru a sublinia linia editorială dominantă a acestor publicații, însă conținutul lor nu poate fi limitat între coordonatele respective, la care am apelat mai curând pentru o mai bună sistematizare a materialului. În prima categorie se remarcă *Tribuna*, editată la București de un grup de studenți la începutul secolului XX și considerată „deosebit de utilă procesului de învățământ”, ce „publica programele de învățământ și de examene, anunța deschiderea noilor cursuri etc.” și *Revista studențimei*, ce urmărea să se poziționeze ca „revistă oficială studențească, care să ajungă organul întregului corp studențesc român”²². Printre publicațiile studențești cu orientare politică se remarcă *Viața universitară*, care, în primul număr din 22 octombrie 1932, milita pentru respingerea fascismului: „Fascismul înseamnă ură, brutalitate, fanatism, abdicare intelectuală...”²³. Tot cu un discurs antifascist apărea în 1946 și *Studentul român*²⁴. Revistele studențești de cultură sau științifice promovau în special tinerii talentați, însă interesele lor depășeau cadrul restrâns al mediului studențesc, țintind spre popularizarea culturii și științei, cum se întâmpla cu *Embrionul*, editată de Societatea Herăstrăiană a Studenților Agronomi între 1899-2002²⁵, *Cuvântul studențimii*, al cărei program viza „pe de o parte o acțiune mică: organizarea vieții studențești, pe de altă parte — aceasta ca adevărată formă de activitate pozitivă și largă: răspândirea culturii în mase”²⁶ sau *Cadran*, editată în perioada interbelică, întâi în decembrie 1931, când a apărut doar numărul inaugural, apoi în 1939, când au apărut patru numere între lunile septembrie – decembrie. Deși gândită ca „foaie pentru literatură, teatru și artă”²⁷, după un prim număr echilibrat, începând cu cel de-al doilea se observă „o radicalizare spre stânga”, cu texte explicite înspre această direcție²⁸. În total, din 1851 și până în 1978, se editaseră peste 260 de ziare și gazete studențești²⁹.

²¹ Maria Totu et. al, *Din istoria studențimii române. Presa studențească (1851-1978)*, Universitatea din București, București, 1979.

²² Maria Totu et. al, *op. cit.*, p. 8 și p. 105.

²³ *Ibidem*, p. 177.

²⁴ Teodor Mihai Nicoară, „Defascizarea Universității «Regele Ferdinand I» din Cluj (1944-1946): Epurările și comprimările corpului didactic”, *Annals of the University of Bucharest / Political science series 11*, 2009, pp. 91-93. Disponibil online la adresa <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-378629>.

²⁵ Ilie Bădescu, Ozana Cucu-Oancea (coord.), *Dicționar de sociologie rurală*, Editura Mica Valahie, București, 2011, p. 389.

²⁶ Maria Totu et. al., *op. cit.*, p. 114.

²⁷ *Ibidem*, p. 215.

²⁸ Ștefan Bosomitu, *Miron Constantinescu. O biografie*, București, Humanitas, 2015, ediția digitală, f.p.

²⁹ Maria Totu et. al., *op. cit.*

Din perspectiva rolului pedagogic îndeplinit de presa studențească în perioada studiată, acesta nu apare în mod explicit, însă trebuie să avem în vedere și contextul socio-politic al apariției acestor publicații, care, în special cele cu orientare politică și culturală, urmăreau să fie portavocea studenților și, cu excepția revistelor *Tribuna* și *Viața studențimii*, multe dintre aceste publicații încercau să contribuie la dezbaterile importante privind problemele cu care se confrunta întreaga societate românească. Situația aceasta se va schimba radical după venirea comuniștilor la putere, când redacțiile de presă studențească vor căpăta un pronunțat caracter alternativ și vor institui așa-numitele „școli de presă”.

II. 2. Presa studențească în perioada comunistă

Înainte de trecerea în revistă a „microistoriei”³⁰ presei studențești în comunism, trebuie menționat faptul că majoritatea informațiilor pe această temă provin din surse orale, neexistând studii monografice sau cercetări care să abordeze fenomenul într-o manieră obiectivă, științifică, explicația fiind, în general, eclipsarea acestui microunivers de presă „experiențială” de problemele mai grave cu care se confrunta presa „mare” sub regimul comunist.

Prima formă de presă studențească din România comunistă a apărut în anul 1956, în urma Hotărârii Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Român din 22 iunie 1956 care prevedea „îmbunătățirea muncii politico-educative în rândul studenților și crearea condițiilor organizatorice corespunzătoare pentru atragerea întregii mase a studenților în activitatea obștească.”³¹ Astfel, în decembrie 1956, apare revista *Viața studențească*, editată de Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România. În anii ‘60, când regimul comunist se afla în perioada unui liberalism intern limitat, au început să apară și alte reviste studențești, printre care și revista *Alma Mater*. Înainte de apariția acestor reviste, în centrele universitare mai apăreau publicații, însă nu erau recunoscute oficial nici de universitate, nici de partid și, teoretic, erau interzise. O astfel de publicație a fost și *Gînduri literare* în care se regăseau „încercări poetice, fragmente de proză, mici recenzii”, însă apariția ei a încetat după doar patru numere³².

Inițial, publicațiile studențești au fost gândite de către sistem ca instrumente de propagandă, de promovare a ideologiei comuniste în rândul studențimii. Însă, în cele mai multe cazuri, acestea, mai ales cele din afara capitalei, au cultivat ceea ce s-a numit „rezistență prin cultură” și au „luptat” contra partidului. Odată cu această poziționare împotriva sistemului se conturează și ideea presei studențești ca mediu alternativ, ca instrument de comunicare ce își propunea să combată, în limitele posibile ale unui regim dictatorial, ideologia oficială. Micile „derapaje

³⁰ Vezi contribuția lui Sorin Antohi, „Dialog: egoistorie, microistorie, istorie”, în volumul colectiv coordonat de Sorin Bocancea, *De la presa studențească în comunism la presa postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2014, pp. 93-115.

³¹ Maria Totu, Ioan Scurtu, Doina Smîrcea, Gheorghîța Micu, Emilia Diaconescu, Corneliu Radeși, Vasile Radu, Iordache Bodea, *Din istoria studențimii Române Presa Studențească (1851-1978)*, Editura Universitatea din București, București, 1979, p. 247.

³² Alexandru Dobrescu, „Începuturile presei studențești în România comunistă”, în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*, p. 30.

ideologice” tolerate de cenzură în presa studențească ar putea fi explicate prin faptul că regimul le vedea ca un fel de „formulă de a mai evacua puțin din presiunea acumulată printre studenți, în societate în general”³³. De altfel, caracterul alternativ al presei studențești, acel „timbru distinct față de restul presei”³⁴, se datora unei îngăduințe tacite pe care conducerea partidului o manifesta față de studențime³⁵. De asemenea, numărul relativ redus al publicațiilor de acest tip și distribuția limitată constituiau motive în plus pentru sistem de a nu le considera o amenințare, chiar dacă erau și acestea supuse mecanismelor de cenzură și autocenzură. În plus, difereau și sancțiunile posibile pentru abateri de la linia partidului: De exemplu, publicarea unui eseu de Heidegger în primul număr al revistei clujene *Echinox*, care a consternat colectivul de la Direcția Presei, s-a soldat cu o soluție „soft”, adică retrogradarea șefului redacției în funcția de redactor-șef adjunct³⁶, în vreme ce în cazul derapajelor din presa centrală, „dispărea un redactor-șef, dispărea un redactor, dispărea cineva care scria un articol, dispărea capul limpede, dispărea cenzorul sau, mai grav, dispărea cotidianul sau ziarul respectiv. Deci, acolo, măsurile erau radicale, ferme”³⁷.

În România comunistă, cele mai importante publicații studențești erau concentrate în jurul centrelor universitare importante: *Opinia Studențească*, *Viața Politehnicii* și *Alma Mater / Dialog* la Iași, *Viața Studențească*, *Amfiteatru*, *Convingeri comuniste*, *Tribuna Studentului Economist* la București, *Echinox* și *Napoca universitară* în Cluj sau *Micron* și *Forum studențesc* în Timișoara, aceasta din urmă apărută în urma fuzionării revistelor universităților timișorene. Mai pot fi menționate și *Nord* din Baia Mare, *Sigma*, *ING* și *Studențimea comunistă brașoveană* din Brașov sau *Mesaj comunist* din Craiova, *Orientări* din Galați și *Gînduri studențești* din Tîrgu-Mureș. Între toate acestea, *Opinia Studențească* era recunoscută drept un lider în materie de publicistică studențească și jurnalism social, în timp ce *Echinox* și *Dialog* se ocupau preponderent de spațiul cultural³⁸. În volumul coordonat de Sorin Bocancea, autorii invitați să rememoreze anii petrecuți în presa studențească din perioada comunistă mai evocă, aproape fără excepție, și alte câteva aspecte pe care le redăm sintetic aici. Unul dintre acestea este instituționalizarea unor mecanisme de recrutare (așa-numitele „școli de presă”) prin care erau selectați cei mai talentați studenți, fiind vorba de un concurs de texte informal ce se derula în câteva etape de filtrări succesive³⁹. Amintită a fost,

³³ Alexandru Lăzescu, „De la *Viața Politehnicii* și *Opinia Studențească* la *Monitorul*”, în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*, p. 68

³⁴ Octavian Știreanu, „Presa românească, de la comunism la postcomunism”, în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*, p. 199.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Zoltán Rostás, „Experiența *Echinox*”, în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*, p. 221.

³⁷ Doru Tompea, „Presa studențească în comunism. Exerciții de libertate”, în Bocancea, Sorin, *op. cit.*, p. 151.

³⁸ Alexandru Lăzescu, „De la *Viața Politehnicii* și *Opinia Studențească* la *Monitorul*”, în Bocancea, Sorin, *De la presa studențească în comunism la presa postcomunistă*, Editura Institutul European, Iași, 2014, p. 66.

³⁹ Vezi în acest sens contribuțiile lui Petru Andea, Alexandru Lăzescu, Octavian Știreanu și Doru Tompea în Bocancea, Sorin (coord.), *op. cit.*

de asemenea, și libertatea mai mare de care se bucurau studenții care activau în presa studențească, libertate explicată de Liviu Antonesei prin faptul că „studenții erau persoane structural mai libere, mai puțin afectate de ideologia oficială”⁴⁰. În sfârșit, autorii au vorbit și despre dificultățile de a edita reviste studențești culturale într-o perioadă în care aproape orice idee neconvențională era sancționată și cu fonduri insuficiente, ceea ce forța redacțiile să-și caute căi de «rentabilizare» și «autofinanțare», mergând de la inserarea unor pagini de falsă publicitate (...) la editarea de suplimente cu sponsori locali (...) sau suplimente și almanahuri *grand-public*, uneori specializate⁴¹.

După 1990, multe dintre revistele studențești existente au dispărut, înghițite și de explozia de titluri din „presa mare”, însă unele au găsit modalități de a supraviețui sau de a renaște, printre acestea numărându-se *Viața Politehnicii* (relansată în 2017 cu o serie nouă, însă realizată integral de Biroul de presă al Universității Tehnice „Gh. Asachi” din Iași⁴²), *Echinox* (relansată în mediul online în 2010, cu o secțiune de arhivă ce trimite spre o parte dintre edițiile tipărite ale publicației⁴³) și *Opinia Studențească* (ce reapare în 1998, publicându-se în format tipărit într-un tiraj de 5000 de exemplare până în octombrie 2018⁴⁴).

III. Presa studențească actuală

III. 1. Precizări metodologice

Pentru analiza presei studențești contemporane am apelat direct la sursele primare, în acest caz instituțiile de învățământ superior din România și casele de cultură studențești aflate sub tutela Ministerului Tineretului și Sportului. Astfel, au fost contactate, atât prin telefon, cât și prin intermediul e-mail-ului, 56 de universități și 14 case de cultură studențești. După confirmările privind existența unor instrumente de presă studențească, coordonatorii acestora au fost contactați în perioada februarie – iunie 2018⁴⁵ și, în urma unor discuții preliminare, fiecare a primit un chestionar particularizat în funcție de tipul de presă (tipărită, online, radio sau TV) ce îmbina întrebările închise și scalate, necesare pentru o prelucrare statistică a datelor oferite, cu cele deschise, necesare pentru o abordare mai în profunzime a fenomenului studiat⁴⁶. Am exclus posibilitatea interviewării directe,

⁴⁰ Liviu Antonesei, „Cenzura noastră cea de toate zilele”, în Neculau, Adrian (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Iași, Polirom, 2004, pp. 138-139.

⁴¹ Sorin Antohi, „Dialog: egoistorie, microistorie, istorie, în Bocancea, Sorin (coord.), op. cit., p. 107.

⁴² Vezi <https://www.tuiasi.ro/viata-politehnicii/>.

⁴³ Vezi <http://revistaechinox.ro/despre-revista-echinox/>.

⁴⁴ Vezi <http://www.opiniastudenteasca.ro/>.

⁴⁵ Câteva dintre informațiile prezentate aici au fost obținute și după perioada menționată, însă acelea se bazează fie pe cunoașterea nemijlocită a acestora de către autorii articolului (prin implicare directă, în perioade de timp diferite, în redacții de presă studențească), fie ca urmare a unor discuții libere purtate cu persoane implicate în proiecte de presă studențească.

⁴⁶ Pentru o dezbateră privind criticile la adresa acestui tip de cercetare și în special a chestionarului calitativ, vezi Harrie Jansen, „The Logic of Qualitative Survey Research and its Position in the Field of Social Media Methods”, *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 11(2). DOI: <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-11.2.1450> Disponibil online la adresa <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1002110>.

date fiind durata și costurile implicate de această abordare. După completarea chestionarului, s-a menținut legătura cu respondenții, în cazul în care erau nevoie de informații suplimentare sau de lămuriri. Am fost interesați să obținem, pe lângă informații generale (aparitie, afiliere instituțională etc.), informații referitoare la (1) structură și conținut, (2) distribuție și tiraj, (3) finanțare, (4) resurse umane, (5) dileme etice și decizii editoriale, (6) aspecte juridice, (7) prezența în mediul online, (8) resurse de tehnologie și (9) misiune și obiective.

III. 2. Rezultate

Tabloul general al presei studentești actuale

Din totalul instituțiilor contactate, 33 de universități nu au nicio formă de presă studentească, două universități nu au oferit niciun răspuns, iar 21 de universități coordonează cel puțin una din cele patru forme de presă studentească: presă tipărită, presă online, radio sau TV. De asemenea, reprezentanții a cinci case de cultură studentești au spus că în cadrul instituției nu funcționează nicio formă de presă studentească, două sprijină apariția unei reviste studentești, respectiv a unui website, iar celelalte șapte nu au oferit niciun răspuns. Ca urmare a completării chestionarelor, în perioada menționată s-a constatat că în iunie 2018, în mediul universitar românesc existau 15 reviste studentești care apăreau în format tipărit, 6 publicații online, 5 posturi de radio și 4 posturi de televiziune.

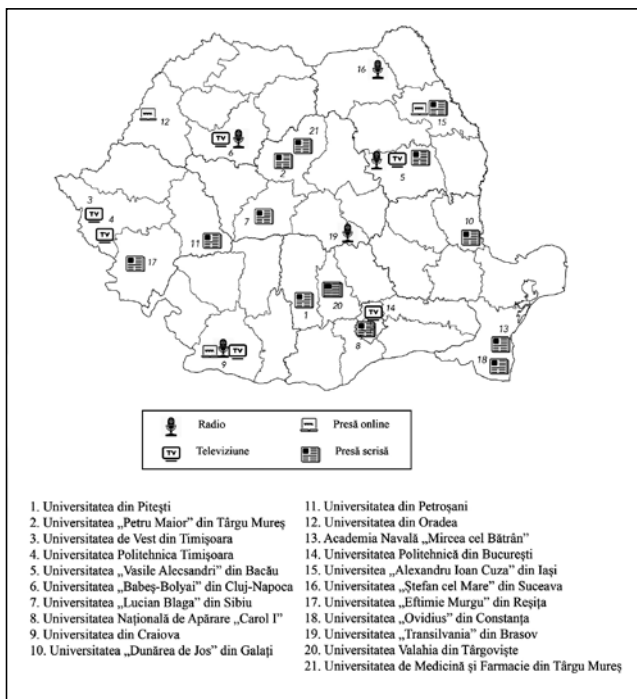

Figura 1. Mass-media studentești actuale în România (iunie 2018, realizare proprie)

Presă scrisă tipărită

Cu excepția publicațiilor *Opinia studentească* (relansată în 1998) și *Sibiul universitar* (editată din 1993), celelalte reviste studentești din România au apărut după anul 2000. Singura revistă cu apariție săptămînală este *Opinia studentească* de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în timp ce restul sunt bilunare, lunare, semestriale sau anuale. Singura revistă care nu se distribuie gratuit este *Vita stuDentis* de la Universitatea de Medicină și Farmacie din Tîrgu Mureș. În ceea ce privește numărul de pagini, nouă redacții studentești mențin același număr de pagini de la o ediție la alta. În cazul revistei *Ro-Brit Student Journal* de la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, spre exemplu, numărul poate varia de la 50 până la 100 de pagini. Majoritatea revistelor studentești se dedică informării și formării de opinie, și mai puțin divertismentului și informației de tip utilitar. Acestea publică atât articole specifice jurnalismului de teren (în special știri, relatări și interviuri), cât și jurnalismului de opinie (articole de fond și comentarii), acoperind cu prioritate două domenii care se întrepătrund, educație și cultură. Publicațiile studentești cu cele mai mare tiraje din țară sînt *Opinia studentească* și *Valahia studentească* de la Universitatea „Valahia” din Tîrgoviște, numărul de exemplare tipărite depinzând și de bugetele de care redacțiile dispun. În general, revistele pe care acestea le coordonează (nouă din totalul de 15) sunt finanțate de către universitățile afiliate, restul apelează la sprijin financiar provenind de la instituții private sau se bazează pe resurse proprii ori sponsorizări. Colectivele redacționale, nu foarte numeroase (sub 20 de persoane), deși sunt compuse din studenți, prevăd prezența unor cadre didactice care să coordoneze întreaga activitate (11 redacții au astfel de structuri organizatorice, adică 73,3%). Cei mai mulți dintre studenții care activează într-o redacție studentească primesc, în schimbul activității desfășurate, adeverințe de voluntariat. Unii beneficiază de burse studentești, alții de credite pentru cursuri, premii în cărți sau/și scrisori de recomandare. De asemenea, cele mai multe redacții (șapte) au studenți care rămân în echipă, în medie, între un an și trei ani. În celelalte cazuri, studenții rămân fie sub trei luni (două redacții), fie între trei și șase luni (două redacții), fie între șase luni și un an (patru redacții). Pentru culegerea textului, tehnoredactare și editare de fotografie, cele mai utilizate programe sunt Microsoft Word, Quark X-Press, Adobe InDesign și Adobe Photoshop, tehnologie considerată de zece respondenți inferioară celei folosite în presa profesională.

În general, misiunea de școală de presă este asumată de acele publicații și redacții compuse din studenți care urmează specializări sau facultăți cu profil jurnalistic, precum *Opinia Studentească* (Iași), *Ovidianum* (Constanța), *Follow UPIT* (Pitești), *Caiete de Comunicare* (Bacău) și *Sibiul Universitar* (Sibiu) și care sunt coordonate de cadre didactice. De altfel, acestea au semnalat și cele mai multe dileme editoriale, printre care „prevalența pentru texte de opinie în detrimentul genurilor mai «serioase» (interviu, reportaj, ancheta)” (lect. univ. dr. Floria Florinela, coordonatorul revistei *Caiete de Comunicare*) sau „autocenzura, abordarea subiectelor din interiorul universității, realizarea unor anchete pe subiecte controversate” (lect. univ. dr. Minodora Sălcudean, coordonator al

publicației *Sibiul Universitar*)⁴⁷. În privința celorlalte publicații de presă scrisă tipărită, acestea răspund unor interese (mai) specializate: studenți aparținând unor anumite facultăți sau specializări (*Revista LSFI*, realizată de Liga Studenților de la Filosofie din Iași, *Orizonturi marine*, revista Facultății de Inginerie Marină și la Facultatea de Navigație și Management Naval de la Academia Navală „Mircea cel Bătrîn” din Constanța, *Revista de marketing* a Universității „Eftimie Murgu” din Reșița, Caraș-Severin, *Vocea ESTIEM*, revista asociației ESTIEM, adică European Students of Industrial Engineering and Management, de la Universitatea „Petru Maior” din Tîrgu Mureș, județul Mureș, *Vita stuDentis*, adresată studenților de la specializarea de medicină dentară a Universității de Medicină și Farmacie din Tîrgu Mureș și *RECIPE - The Journal of Pharmacy*, adresată studenților de la specializarea de farmacie a aceleiași universități, sau *iStudent*, publicație de creații literare și traduceri de la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați).

Toate cele 15 reviste studențești și-au asumat rolul de la a reflecta evenimentele din mediul universitar și să devină o platformă prin intermediul căreia studenții să poată dezbată probleme privitoare la mediul academic și carieră. Niciuna însă nu s-a identificat în mod explicit cu a fi un „câine de pază” al sistemului educațional. Considerăm că un caz aparte de presă alternativă⁴⁸ îl reprezintă publicația ieșeană *Opinia Studențească*, atât prin proiectul său editorial, unul conservator, în sensul că revista se axează în continuare pe genuri și specii jurnalistice pe care presa *mainstream* le-a abandonat (tableta, reportajul profund, interviul-portret)⁴⁹ și pe o formă de jurnalism social neîntâlnit în cazul celorlalte publicații studențești, abordând subiecte care, în mod tradițional, nu fac parte din sfera de interes a studențimii (pagină de dezbatere politică, pagină de dezbatere culturală, pagini de reportaj), cât și prin periodicitate (aparitie săptămânală, deci cu o frecvență pe care celelalte redacții studențești nu o pot susține) și tiraj (5000 de exemplare). În general, potențialul alternativ al presei scrise studențești rezultă din faptul că nu adoptă divertismentul ca formulă editorială de succes, din finanțarea precară și din promovarea unui conținut jurnalistic alternativ la ideologia dominantă din presă.

Presă scrisă online

Între platformele online de presă studențească se distinge website-ul CuzaNet, singura agenție de presă din România dedicată mediului academic, acoperind evenimentele din spațiul universitar ieșean. Platforma există din anul 2004 și este organizată ca modul de practică de două semestre pentru studenții din anul al II-lea de la specializarea de Jurnalism și Științe ale Comunicării de

⁴⁷ Fragmentele redatate între ghilimele au fost extrase din răspunsurile oferite de cadrele didactice în chestionare.

⁴⁸ Ne referim la un tip de presă alternativă atât la presa *mainstream*, cât și la însăși presa studențească, printr-o formulă editorială pe care o menține intactă de zeci de ani.

⁴⁹ Pentru o analiză mai detaliată a proiectului editorial al revistei ieșene *Opinia Studențească* și a abordării sale conservatoare, vezi Adrian Hazaparu, „Managing Proximity Relations between Journalist and Reader in Print Media Discourse. The Curious Case of a Student Magazine”, *UBB Studia Ephemerides*, LIX, 1, 2014, pp. 31-49.

la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași⁵⁰. În concordanță cu structura anului universitar, pe perioada vacanțelor nu sunt publicate informații, în rest agenția furnizând știri, interviuri, relatări, reportaje zilnic, sub coordonarea unor cadre didactice colaboratoare, cu experiență în presă. Având în vedere forma de organizare, agenția își asumă rolul de școală de presă: „(...) Presa studentească are și un rol formator pentru cei care doresc să îmbrățișeze această meserie, un rol de pepinieră pentru ceea ce înseamnă presa mare. Astăzi, puținele instituții de presă studentească rămase au rolul de școli de presă”⁵¹, explică Otilia Bălinișteanu, unul dintre cadrele didactice care coordonează proiectul. Tot un instrument pedagogic își propune să fie și *Vivat Studenția*, publicație online apărută în 2011 la Universitatea din Craiova. Spre deosebire de cazul presei studentești tipărite, unde nu au fost semnalate cazuri de plagiat, în cazul publicațiilor online (*CuzaNet* și *Cronica Studentului FEAA Craiova*) situația a fost adusă în discuție de două dintre cadrele didactice care au răspuns la chestionare. Sancțiunile aplicate au constat, în primul rând, în nepublicarea materialelor, avertismente și, după caz, scăderea notei la final de semestru.

Toate cele șase produse jurnalistice din mediul online distribuie informațiile gratuit, fără a introduce paywall-ul sau altă formă de restricționare a accesului utilizatorilor. Mai mult decât atât, opțiunea pentru o publicație studentească doar în variantă online a fost justificată prin costurile reduse pe care aceasta le presupune, ca în cazul *Studentocrația*, ziar studentesc lansat online în anul 2012, la Universitatea din Oradea, ca proiect al campaniei „Student pentru Student”, sau al publicației Ziarul de ASII, editat de Asociația Studenților Informaticieni din Iași și care a avut o ediție tipărită între 2004-2017. Între publicațiile online, *CuzaNet* este singura a cărei marcă este înregistrată la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci.

Posturi de radio

În momentul de față, în România există cinci posturi de radio dedicate studenților. Toate emit online și sunt finanțate de către universitățile în cadrul cărora își desfășoară activitatea: Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, Universitatea din Craiova, Universitatea Transilvania din Brașov și Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Cel mai vechi post de radio studentesc, cu o experiență de 11 ani, este cel din Cluj-Napoca, iar cel mai nou înființat este Radio Campus Transilvania (2015) al Universității Transilvania din Brașov. Patru dintre ele emit non-stop, iar unul doar în anumite momente ale zilei (*Radio UNSR Bacău*). Informațiile difuzate sunt actualizate o dată pe zi (două), de mai mult de trei ori pe zi (două) și o dată pe săptămână (unul). Axate pe informare și divertisment, posturile de radio au formate diferite, două sunt de tipul Pop Contemporary Hit Radio (*Radio UNSR Bacău* și *Radio Campus* al Universității din Craiova), două Adult Contemporary (*Radio USV*, al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava și *UBB Radio Online* al Universității Babeș-Bolyai din Cluj-

⁵⁰ Vezi <http://www.cuzanet.ro/>.

⁵¹ Fragmentul redat între ghilimele a fost extras din răspunsurile oferite de cadrele didactice în chestionare.

Napoca) și unul singur este de tipul News/Talk (*Radio Campus Transilvania* al Universității Transilvania din Brașov). Redacțiile sunt mai mici față de cele de presă tipărită sau online, iar numărul de studenți colaboratori variază între 1-10. Trei posturi de radio oferă burse studențești, unul oferă credite pentru cursuri și altul adeverință de voluntariat. Peste jumătate dintre coordonatorii studenților provin din rândul cadrelor didactice (60%). Dintre cele cinci posturi de radio studențești, cel care și-a asumat explicit rolul de a fi un instrument pedagogic pentru studenți este *UBB Radio Online*, misiune ce reiese din prezentarea disponibilă pe propriul website, drept „singurul post de radio studențesc-școală online din România cu o grilă de program structurată în funcție de calendarul studențesc cotidian și anual”⁵².

Posturi de televiziune

În țară există, patru canale studențești de TV, dintre care două se află la Timișoara (*Teleuniversitatea TV* de la Universitatea Politehnica și *UVT TV* de la Universitatea de Vest), unul la Bacău (*Academic TV* de la Universitatea „Vasile Alecsandri”) și unul la București (*Sigma TV* al Universității Politehnica). Toate emit non-stop în mediul online, fiind axate pe informare și divertisment din patru domeniile prioritare: educație, social, cultural și sportiv. Două canale TV sunt de știri, unul este mixt (știri și divertisment), iar altul se include în categoria televiziunii educaționale. La fel ca în cazul posturilor de radio, și redacțiile canalelor TV sunt mai mici în ceea ce privește numărul de studenți. În general, aceștia urmează studii de jurnalism și comunicare și sunt coordonați de cadre didactice de la facultățile respective. O diferență semnificativă între proiectele jurnalistice de *print* și cele de televiziune se referă la tehnologiile folosite, studiourile de televiziune beneficiind de dotări corespunzătoare desfășurării unei activități profesionale în domeniul TV.

Limitele cercetării, direcții viitoare și concluzii

În primul rând, dată fiind dinamica presei în general, suntem conștienți de limitele acestui studiu: e posibil ca după perioada în care s-a desfășurat cercetarea de față să se fi lansat noi proiecte editoriale studențești sau altele chiar să fi dispărut sau să fi suferit modificări semnificative. Un exemplu în acest sens este revista ieșeană *Opinia Studențească*, publicație care, din octombrie 2018, apare temporar doar online, păstrând însă nealterat proiectul editorial din print. Tot la Iași a apărut în martie 2019 primul număr al revistei *Die Feder*, editată de studenții germaniști de la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza”. De asemenea, e posibil să existe și alte media studențești care nu au fost incluse în studiul nostru pentru că nu au răspuns invitației noastre la colaborare. Suntem totuși încrezători că, prin încercarea noastră de a integra presa studențească actuală în ansamblul presei studențești românești, am reușit să surpridem o parte a unui microunivers ce lipsea din studiile de specialitate, și acestea extrem de puține.

În al doilea rând, o cercetare în profunzime a presei studențești actuale presupune analize multiple, cantitative și calitative, imposibil de realizat

⁵² Vezi <http://radio.ubbcluj.ro/category/ubb-radio/>.

într-un singur studiu. Prezentul articol e doar o abordare sincronică a fenomenului presei studențești, lăsând astfel deschisă posibilitatea unor cercetări viitoare: de exemplu, merită atenție și acele proiecte jurnalistice studențești lansate după 1990, dar care astăzi nu mai există, cum e cazul newsletterului *Alma Mater* al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, realizat integral de studenți între 2004-2011, care a fost înlocuit de platforma online *360.uaic.ro*, coordonată de departamentul de promovare al instituției.

Studiul de față și-a propus o analiză a presei studențești din perspectiva rolului asumat de școală de presă și aceea a conturării sale ca formă de presă alternativă. În primul caz, în privința identificării acestor proiecte jurnalistice ca „școli de presă”, din răspunsurile la chestionarele aplicate reiese că explicația e mai curând una de conjunctură, și nu neapărat de crez: în general, aceste produse media au devenit instrumente pedagogice mai ales prin prisma afilierii instituționale și prin faptul că studenții sunt coordonați de cadre didactice de la universitățile care sprijină financiar aceste demersuri. În al doilea caz, dacă pentru presa studențească din perioada comunistă era extrem de importantă poziționarea acesteia ca mediu alternativ, situație facilitată întru câtva și de contextul politic, pentru presa actuală – cu mici excepții, evidențiate în lucrarea de față –, caracterul alternativ se limitează doar la natura acestui tip de produs jurnalistice, adică unul ce oferă informație de interes pentru o anumită categorie de public: nu propune un discurs alternativ la cel dominant și nu coagulează energii sau opinii prin care se contestă ideologia dominantă, fără a fi neapărat militantă.

În sfârșit, o concluzie care poate surprinde e numărul relativ mare de proiecte editoriale de presă tipărită, în comparație cu publicațiile online, în condițiile în care costurile sunt mult mai mici pentru acestea din urmă. Nefiind în general produse generatoare de profit, de multe ori, mass-media studențești depind financiar de universitățile sub egida cărora sunt editate, situație care le-ar putea transforma în instrumente de reprezentare instituțională.

Notă: prezentul articol are la bază cercetarea efectuată în cadrul proiectului de licență de Ionuț Teoderașcu, absolvent al secției de Jurnalism și Științe ale Comunicării, de la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, promoția iulie 2018, sub îndrumarea lect. univ. dr. Marius-Adrian Hazaparu.

Bibliografie:

Alternatives in print, catalog al Library Juice Press. Disponibil online la <http://directory.libraryjuicepress.com>.

Althusser, Louis, *Ideología y aparatos ideológicos del Estado. Freud y Lacan*, Editura Nueva Visión, Buenos Aires, 1988. Online: online la adresa <http://www.philosophia.cl/biblioteca/Althuser/ideologicosalth.pdf>.

Atton, Chris, *Alternative media*, Sage Publications, London, 2002.

Atton, Chris (ed.), *The Routledge Companion to Alternative and Community Media*, London, Routledge, 2015.

Bădescu, Ilie și Cucu-Oancea, Ozana (coord.), *Dicționar de sociologie rurală*, Editura Mica Valahie, București, 2011.

Bocancea, Sorin (coord.), *De la presa studentească în comunism la presa postcomunistă*, Editura Institutul European, Iași, 2014.

Bockino, David, „Preparatory Journalism: The College Newspaper as a Pedagogical Tool”, *Journalism & Mass Communication Educator*, vol. 73, nr. 1, 2018, pp. 67-82. DOI: <https://doi.org/10.1177/1077695816687608>. Online: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1077695816687608>

Bosomitu, Ștefan, *Miron Constantinescu. O biografie*, București, Humanitas, 2015, ediția digitală.

Corona Sánchez, Sonia Aide, *Análisis de periódicos estudiantiles norteamericanos: Prácticas editoriales exitosas y recomendaciones para periódicos estudiantiles mexicanos*, Cholula, Puebla, México, 2008 Online: http://catarina.udlap.mx/u_dl_a/tales/documentos/lco/corona_s_sa/.

Doctor, Ken, „The newsonomics of college news innovation”, NiemanLab. Online: <http://www.niemanlab.org/2012/12/the-newsonomics-of-college-news-innovation/>

Downing D. H., John, „Uncommunicative partners: social movement media analysis and radical educators”, *MATRIZES*, São Paulo (Brazil), vol. 3, nr. 2, 2010, pp. 51-61. DOI: <https://doi.org/10.11606/issn.1982-8160.v3i2p51-61> Online: <http://www.revistas.usp.br/matrizes/article/view/38258>

Fuchs, Christian, Sandoval, Marisol, „The Political Economy of Capitalist and Alternative Social Media”, în Chris Atton (editor), *The Routledge Companion to Alternative and Community Media*, London, Routledge, 2015, pp. 165-175.

Grasgreen, Allie, „Who Will Pay for the Paper?”, *Inside Higher Ed*. Online: <https://www.insidehighered.com/news/2013/04/26/college-newspapers-turn-student-fees-funding>

Haas, Tanni, „Alternative media, public journalism and the pursuit of democratization”, *Journalism Studies* 5, 2004, pp. 115-121

Hazaparu, Adrian, „Managing Proximity Relations between Journalist and Reader in Print Media Discourse. The Curious Case of a Student Magazine”, *UBB Studia Ephemerides*, LIX, 1, 2014, pp. 31-49

Jansen, Harrie, „The Logic of Qualitative Survey Research and its Position in the Field of Social Media Methods”, *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 11(2). DOI: <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-11.2.1450>. Online: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1002110>

Kanigel, Rachele, *The Student Newspaper Surviving Guide*, ediția a doua, Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex, 2011.

Kolb Y., Alice și Kolb A., David, „Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education”, *Academy of Management Learning & Education*, vol. 4, nr. 2, 2005, pp. 193-212. Online: <https://www.jstor.org/stable/40214287>

Kolb A., David, *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*, New Jersey, Prentice-Hall, 1984

Mencher, Melvin, *News Reporting and Writing*, twelfth edition, McGraw-Hill, New York, 2011

Neculau, Adrian (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Iași, Polirom, 2004

Nicoară, Teodor Mihai, „Defascizarea Universității «Regele Ferdinand I» din Cluj (1944-1946): Epurările și comprimările corpului didactic”, *Annals of the University of Bucharest / Political science series 11*, 2009, pp. 77-98. Online: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-378629>

O’Sullivan, Tim *et al.*, *Key concepts in communication and cultural studies*, Editura Routledge, London, 1994

Simpson Grinberg, Máximo, „Comunicación alternativa y democracia entre la «Vanguardia» y la teoría de la dependencia”, *Nueva Sociedad*, 71, martie-aprilie, pp. 31-42. Online: http://nuso.org/media/articles/downloads/1152_1.pdf. Accesat la 2.04.2019

Totu, Maria *et. al.*, *Din istoria studențimii române. Presa studențească (1851-1978)*, Editura Universitatea din București, București, 1979

